

— T Á R C A —

HÁBORÚBA MEGYEK.

— Töredék *Karsa Ferenc* honvédfőhadnagy naplójából. —

A *Szózat* 1922 október 26-i számában „Töredékek *Karsa Ferenc* naplójából” cím alá foglaltan, a *Tárca*-rovatban, olyan apró hadtörténelmi eseményeket illesztettem egymás mellé, amelyek *Buda várának 1849-i ostrománál* zajlottak le. Ezeket az apróságot és az alább következendőkét is *Szentkirályszabadjai Karsa Ferenc* 1848/49-i volt honvédfőhadnagynak ívrét-nagyságú, kétszáz-huszonkilenc lapoldalra terjedő naplójából vettem, amelyet, amint már a *Szózat*-ban is jeleztem: nagy gonddal és nem kis írói készséggel rótt egybe a szerző az 1853/54. években.

A napló szerzője a 20. honvédszászlóaljban mint közhonvéd kezdte meg katonai pályáját, majd tizedessé, azután őrmesterré, később pedig hadnaggyá lépett elő és Buda ostroma után *Görgey főhadiszállásához került mint futártiszt*. Sok érdekes feljegyzése van, amelyeket egyfolytában közreadni a nagy terjedelem miatt szinte lehetetlen.

Ezúttal a napló III. fejezetéből kívánom azokat a sorokat közzétenni, amelyek a kassai első csatát megelőzőleg zajlottak le *Karsa zászlóaljában*.

A *szó szerinti* szöveg a következő:

Két századra való legénység volt felruházva (tehát szeptember 1-től december 1-ig ennyire szorgoskodott a kormány), de hogy mindenik század tehessen szolgálatot, tehát mindenik században volt néhány felöltöttetett legény (az altisztek maguk varrattak honvédruhát), de fegyver, a hajdúkét és stiftistákét is beleszámítva, csak egy századra való volt a hat század közt kiosztva. A két század tehát az egész zászlóaljból újra alakult, s mint legtapasztaltabb két százados, a derék, erélyes és bátor *Körme*y és a testben és lélekben előregedett *Almásy* százados alá rendeltettek. Az így szétosztott és a kaszárnyában századosukhoz nem szokott keveréknek megvolt aztán a sajnos következése.

*Körme*y a kinézésre igen derék két őrmestert, *Janthót* és *Joksmant* vitte magával; mind a kettő beillett volna gránátosnak; ehhez a századhoz csatlakozott *Komáromy László* is, mint önkéntes. *Almásy* századánál a kaszárnyában maradt *Almásy* őrmester.

Almásy százados egyik őrmesterében se bizakodván, az 5. századtól engem és a 2. századtól *Kállayt* kérte magához. Tisztek voltak a Körmei vezénylete alatt: *Brezovszky*, *Lebégh Dénes* és *Schmied Károly*; az Almásy vezénylete alatt: gr. *Pletrich*, *Moll Károly* és *Sebes Pál*.

A Körmei százada minden fegyverünket átvéve, december 1-én szekereken egyenesen *Bártfára* indult. Az Almásy százada hiába várván az ígért fegyvert, december 4-én hajnalban *Eperjes* felé indult, de csak fegyver nélkül; másnap Eperjesen osztották ki a Váza-ezred selejtes fegyvereit.

Most — közbevetőleg legyen mondva, — ítélje meg bárki, milyen kilátása lehetett *Pulszkynak*, hogy *Schlick* seregének beütését meggátolja, — vagy talán két század felfegyverzett honvédtől. — de akikkel még nemhogy csak egy puskát elsüttettek volna, de még tölteni se tanították, — továbbá 180 lengyeltől Thornijeki alatt és mintegy 100 kassai önkéntes vadásztól csudát vártak? Útban volt ugyan, amint mondták, a 42. honvédszászlóalj, de az sem volt különbül se felöltözve, sem fegyverezve, mint mi, tehát azok is, ha megérkeznek, csak a szaladók számát szaporítják s mi több, az első veszített csata demoralizáló hatása alá kerülnek „pedig a katonát a siker teszi meg vitéznek!

December 6-án délután 3—4 óra közt *Bártfa* felé indultunk, s nem messzire *Eperjestől* már az ellenség elől visszatakarodó kassai vadászokkal, lengyelekkel és honvédekkel találkoztunk. Még akkor nem volt szabad a honvédet botbüntetéssel büntetni, de mint-hogy a botbüntetés alól alig felszabadult nép másféle fenytéket csak komédiának tartott: se a kurtavas, de még a bakba-kötés se volt elégséges eszköz, hogy a fegyelmet megteremtse. A Körmei századába más századoktól beosztott legénység, akik nem szokták meg az ő szigorú, de igazságos modorát és nem tudták megbecsülni az ő mindig éber körültekintését s zaklatásnak vették az előőrsi szolgálaton őket mint újoncokat folyton ellenőrző gondoskodását, — a rakoncátlanság annyira ment, hogy a korcsmában dorbézolókat késő éjjel hazakergetni szándékozó őrzőjárat vezetőjére, *Janthó* őrmesterre rálöttek. *Körmei* a zavargók megfenyítését, — nehogy ellentállásra találjon, — saját századával nem merte megkísérleni, tehát mikor az úton találkoztunk, s a két század egymással szemközt állt, *Körmei* megkérdezte Almásyt, hajlandó-e neki segítségére lenni a bűnösök megfenyítésében, megmagyarázván neki, hogy miután ellenség előtt állunk, ha a fegyelmetlenség megtorlatlanul marad, ránézve épp oly veszélyessé válhat, mint *Körmei* nézve. *Almásy* habozott, de *Pletrich* főhadnagy, akinek a botoztatás okozott jókedvet, — „exequálni“ kell őket, a huncutokat, — véleménnyel járult a kérdéshez. Almásy a *Pletrich* szava után hozám kucorgott és azt súgá, hogy „nem szabad botozni“, — ami igaz

is volt; de én kértem, hogy miután Körmeynek igazsága van, századja előtt ne árulja el habozását, hanem vagy tagadja meg határozottan és fennszóval, vagy egyezzen belé a Körmei kívánságába. No, nyíltan ellenkezni nem mert Körmeivel, tehát avval a feltétellel, hogy ő nem fog vezényelni, vezényeljen Körmei, vagy Pletrich, mert ő a felelősséget el nem vállalja. Ezzel a század hátamögé húzódott s Eperjes felé ballagott privadinerjével, hogy azt mondhatta, hogy nem volt ott. Itt ismerkedtem meg Körmeivel, aki aztán, míg egy zászlóaljban voltunk, soha magától el nem eresztett; Almásy pedig szememrehányta, amiért a Körmei kívánságára hajlottam.

De hát ki tudta jobban, mint én, hogy a mi jó katonai erkölcsünk öregbítésének céljából, mennyire hibázott nálunk a káplár-pálca!

Az „executió” megtörtént; nyolc vagy tíz legényen hamarosan elverték a port, azután mintha semmi sem történt volna, kivéven a legénység erős megrezzenését, szó nélkül siettünk Eperjesre. Eperjesen átvettük az utóvédszolgálatot, a többi csapatok sietve takarodtak Szentpéterre.

*Irányi Dániel*¹ kormánybiztos Eperjes város tanácsának megparancsolta, hogy nemzetőreit csatlakoztassa a *Pulszky* hadtestnek csúfolt seregéhez. A város nem akarta. Irányi, parancsolatját végrehajtandó, a mi éppen átvonulóban lévő századunkat a városház előtt felállíttatá és a magistratus füle hallatára a fegyvereket megtöltetni rendeli; azután maga is a zöldsasztalhoz ült és még egyszer megkérdezte a senator urakat: elküldik-e hát nemzetőreiket vagy nem a császári sereg megverésében közreműködni? — mert ilyen volt ám az *Irányi* beszédjének iránya! A tanácsosok egy szájjal-lélekkal nemet mondtak, mire a kormánybiztos egy hadnagyot, két altisztet és egy szakasz honvédet a tanácssterembe rendelt. A fegyveres erő láttára a tanács megdöbönt és mikor *Irányi* azt mondta, hogy ha a nemzetőrség azonnal ki nem rukkol, ebből a teremből az urak élve ki nem mennek, — a hadnagy pedig lövéshez készülj!-t vezényelt, — a senatus pedig megadta magát.

Az eperjesi nemzetőröknek dícséretére válik, hogy egy óra alatt kirukkoltak s fegyverrel sorakozva, mellettünk álltak; mi pedig félretéve a bizalmat, közrefogtuk őket és hajnal tájban ily szép rendben *Szentpéterre* értünk! De már az nem vált dícséretükre, hogy akik bizonyos szükség ürügye alatt egypár lépést el-

¹ Széles Magyarországon a sárosi és szabolcsi urak a leggőgösbek. Nagy visszatetszést keltett a svihák urakban az, hogy egy lutheránus pap fiát nevezték ki kormánybiztosnak, annyival inkább, mert már a nem tősgyökeres sárosi *Ujházy László* főispánt, öntelt, erőszakoskodó természete miatt szintén ki nem állhatták. Hogy Sáros vármegyét absolute elvesztettük. oka volt e két tapintatlan kinevezés. (A naplóíró megjegyzése.)

ódaloghattak, mint valami szilaj tulok, vágatva szöktek vissza Eperjesre. Tehát a sárosiaknak se bizodalruk, se hajlandóságuk nem volt a magyarokhoz.

Nem beszélem el azt a keserves, hajnal hasadását alig váró időt, mikor ott Szentpéteren éhen, szomjan kutattunk a koresmában egy pohárka pálinka után és nem adtak még ott sem, ahol volt. A nagykoesmába pedig, ahol a kormánybiztos aludta édes álmát, nehogy felzavarjuk álmából, még csak be se eresztettek. No hát nyugodjék békével borostyánjain és képzelt mindenhatósága képzeletén, — majd felébred ő is az igazi valóságra.

Az éhséget meg az ácsorgást megúnván, útnak eredtünk s mentünk, mendegéltünk egészen *Böküg* (Habzsán). Itt ismét felébredt bennünk az a sejtelem, hogy a katonának a háborúban talán enni is szoktak adni, és ennek a sejtelemnek annyira átengedtük magunkat, hogy szinte bizonyosra vettük, hogy az abaúji önkéntes lovasok után — akik éppen egy tehenet vágtak le — a jóllakásban bizonyára mi következünk. Hiszen a legénység bornyúján fityegő bográcsok, ha bekormozva nem voltak is, de már jóformán megrozsdásodtak, nem lévén nekik az a szerencsájük, mint Petőfi fogainak Debrecenben. Mellékesen legyen mondva, bizony igen is ránk fért volna már egy kis enivalóeska. — ha csak egy kis prófunt, vagy zablepény képében is, — de a végzet másként volt megírva, mert bizony a negyedik napot is éhen-szomjan kelle kihúznunk. Nem emlékszem, miféle szent kedvéért bőjtöltettek bennünket, vagy talán az előrelátott futáshoz könnyítgette *Pulszky* honvédjeit; elég az hozzá, hogy mikor a lovas nemzetőrök (minek mondanám őket huszároknak) éppen evéshez fogtak: Szentpéter előtt megvillant két svalízsér-sisak és hogy a mi nyálunk hiába esorogjon, *Lemcsán* és *Budamér* közé táborba szállítottak.

Utóvéd és előőrs az Almásy-század, erősítés a Körmev-század és a lengyel légió, — a zöm a kaszás és flintás nemzetőrség és a 20. zászlóalj kaszával fegyverzett négy százada. Legszélsőbb őrszem az abaúji lovasnemzetőrség, őrnagyuk *gr. Török Miklós*, kapitány *Komáromy József* akkor alispán, főhadnagy *Fekete György*, alhadnagy *Kasza Tamás* és *Püspöky József*, őrmester *Payzsos István*. Tehát ott legelől ebre bízták a hájat (értem *gr. Törököt*).

A nap szállófélben volt. Az első két szakasz kiállította az őrszemeket, a másik két szakasz készenléthben egy mély árokban helyezkedett el. Kapitányom a fáradtságtól, éhségtől elesigázottan hevert le a sárba s azonmód elaludt; a többi tiszték a másik század tisztjeivel a budaméri koesmába behúzódtak... kártyázni; Körmev elment az előőrsöket vizsgálni. A legénység zúgolódott, amiért élelmezéséről nem gondoskodnak.

No már ekkor tisztában voltam a körülményekkel, hogy az

ilyen tiszték mellett az Istenen kívül csak magam segíthetek magamon, meg a századomon. Éhségem és a század mind hangosabbá válni kezdő zúgolódása készítették, hogy *Koczák Pestát* (Korlát-ról), aki kondásbojtár-professzióval volt a törzskönyvbe beírva, előszólitottam, hogy nézzen szét Budamérban, mit lehetne ott ennivalónak szerezni? — Egy negyed óra múlva jelenti: van húsnak való, de kenyér nincsen. Kenyér helyett — szól közbe *Szabó Jóska*, a kinyizsi juhászbojtár — jó lesz a káposzta, a' meg van a kocsmá pincéjében. Ez a *Szabó Jóska* őrmesteri szolgám volt s mindig oldalamnál tartózkodott egész Tápióbicskéig, ahol mellettem esett el. *Koczák Pesta* és *Szabó Jóska* kellő fedezettel, egyik húsért, a másik káposztáért elmentek.

Hoztak egy süldőt, meg egy riskatinót; a tinót lábon hozták, mivel az ő néma türelmességében bizakodtak, de a süldőt leszúrva. Hogy a kapitányt fel ne ébresszük, csendesen hozzáheveredtem, a félszázad pedig, hogy a járó-kelő patrollak figyelmét fel ne költse — a jóllakás andalító reményével, nyugodtan, szó nélkül várta a sült... no, nem a galambot, de a disznó- és marhahúst, csak a műértők foglalkoztak a nyúzással és boncolással!

Budamérból Lemesánba vezető országút két oldalán, Budamértől mintegy 500 lépésre, egy széles és mély vízmosás van, mely felett az országúton egy kőhid áll; megengedték, hogy abban a mély vízmosásban, a tőlts keleti oldalán, ahol egyszersmind a félszázad egy része meghúzódott, a legénység felváltva, melegedésére, inkább szárítkozására csendes tüzet rakhattunk. Az eső szakadt s alig bírtuk a sarat gázolni. A süldő csak úgy kondásosan, a híd alatt csakhamar megperzselődött s rövid vártatva a süldő és riskatinó húsa, lejjebb az árokban, barátságos egyességben a bográcsokban rotyogott.

Az első sistergésre a kapitány felpillantott és mint a legerősebb szagláló-érzékkel ellátott cseh vizsla, a bográcsok felé fordítva orrát, kérdé: mit süttök? — Egy kis húst hoztattam a faluból, — mondok. — Adjanak nekem is belőle, — kérte együgyűen. Felkeltem és mondam *Koczák*knak, hogy válogasson neki marhahúst, nehogy észrevegye a disznóhúst. — Hát káposztát ne adjak neki? — kérdé *Koczák*. — Akkéne még, bolond, hát ha megtudja, hogy loptuk? — Ennek a beszédnek kettős hasznát vettük, egy, hogy a kapitány csakugyan mit se tudott meg másnap reggelig, amikor aztán az egész világ megtudta, más meg az, hogy úgy *Koczák*, mint az összes legénység elérte, hogy az én bőröm épségben maradása okáért a már megtörtént csinynek titokban kell maradnia.

Közeledett az éjféli, azzal az előőrs felváltásának ideje. Hamarosan jóllaktunk a félig sült hússal és nyers hordóskáposztával, a szakácsokat a kapitány mellett örnek(?) hagyva, az előőrs felváltására indultam.

Mikor az őrszemeket kiállítottam s *Kállay János* őrmestertársam csapatja és a szökésben elfogott eperjesi nemzetőrök, kik közt egypár tiszt is volt, már sorakoztak, odamentem Kállayhoz, elmondtam neki a történeteket s kértem, hogy előbb adja át a foglyokat, azután menjen az előőrsi tiszti tanyára, lakjanak jól, de egy árva szót se szóljanak senkinek.

El nem hallgathatom azt a kómikus esetet, hogy *Koczák* Budamérből két köpű méhet is hozott, s egyikkel a kocsmában kártyázó tiszturakat, a másikkal az állásban adomákkal lakmározó és szunyókáló Körmeyszázadot ajándékozta meg. Koczáktól szép volt, hogy tisztjeinek prezentet adott, de a pajtásairól se feledkezett meg. De azt már képzelné lehet, hogy ugrándoztak szét az illető bajtársak, mikor a füsttől és világosságtól nekizúdult méhek a szobát és állást össze-vissza dongták s egynek-egynek az arcához csapódtak. Azt se tudom bizonyosan, vajjon akik megmérhetetlen üres gyomraikat a jóllakás valódi gúnyjául mézzel merészkedtek megtölteni, megköszönték-e Koczáknak jóakarátát, vagy a bekövetkezett gyomorgöres zaklató fájdalmában az isteni mindenhatóságot nem az ő megdorgálására kérték el a szentírásból.

Pitymallott, mikor az előőrsoket *Budamér* alá behúzták. Budamér lakosai, akik előlünk a hegyekbe szöktek, látván a magyarok visszavonulását és *Somosnán* a svalizserek csákóinak csillogását, egyenkint szívárogtak be felujokba. A kocsmáros-zsidó észrevette, hogy egy hordó káposztája hiányzik, panaszra ment *Pulszky*hoz; — a nyom igen természetesen a mi táborhelyünkre vezetett. *Pulszky* a már sorakozott két századhoz lovagolt, engem kérdőre vont (hát a tiszteteket miért nem vette kérdőre? — vagy tán az Újházy-kastélyban ő is egész éjszaka kártyázott? — hát nem tartotta a tisztetek kötelességéhez tartozónak, hogy az előőrsi sanjarúságban az altisztekkel és a rájuk bízott legényekkel megosztozzanak??), azután főbelövással fenyegetett és tán meg is tette volna a bolond, ha a Körmeyszázadában az éhség kényszerűsége miatt eddig történt szökések meggátolása szándékával nem mentem magamat, amit nem tudtam másként meggátolni mondok, mint hogy egy ökörtinót levágattam, — mert már hatodik napja zsoldot, négy napja, hogy ennivalót nem kaptunk. — Hát ökröt is rabolt? — főrmed rám *Pulszky*. — Igenis, szolgálattjára, ezredes úr! — Az ördögnek szolgálattjára, de nem az enyimre... hisz ez... — Ekkor *Komáromy József* úr *Pulszky*hoz lovagol s beszél neki. Mit mondott, nem hallottam, de következése lett, hogy mert a hordó káposzta magában, az ökör és süldő nélkül nem igazolta volna azt az álltásomat, hogy a századot az elszökéstől akartam megmenteni, vagy talán, mert az élelmezésben volt rendetlenség főokának saját magát elismerte, már szelidebb hangon: — Gondom lesz erre az őrmesterre, — fenyegetéssel ismét azt parancsolta, hogy mentsem magamat. — Nézze

meg, ezredes úr, a másik századot, hány ember hiányzik abból, míg az önyemből egy se (ez pedig nem volt igaz, mert a sárosmegyeiek ebből is mind elszöktek), mert én, ahol lehetett, magam is loptam nekik, éhen nem élhet az ember, hát azok közül a sárosmegyeiek fegyverestől hazaszöktek. — *Pulszky* végigjártatta szemét a két századon, majd később még beszélünk erről, — szóval megfordította lovát, elment. De hát bizony *Pulszky*nak se gondja nem volt többé erről a dolgról, mint ahogy az a későbbiekből bőven ki fog tűnni.

Visszahúzódtunk *Budamér* déli végére, ahol táborozott zászlóaljunkból egy század kaszával fegyverezve, — velük volt *Juli*, a zászlóalj első markotányosnöje. Megedzett hősöknek tekintett bennünket a kaszás-század és nagy ovációkkal fogadott. Nem szégyenlem elmondani, hogy mikor *Juli* meglátott, karjaiba szorított — hatalmas megtermett leányzó volt — és megcsókolt: Jaj, jaj, lelkem, az én kedves kis strázsamesterem! — Azután elimbe rakta az ennivalót, kezembe adva borosüveget és kimondhatatlan szívesen traktált, úgyszólván tömte belém az ételt, italt. A kaszás-századnak volt elég ennivalója, megosztották velünk, — de *Pulszky* is megemberelte magát és küldött századunknak negyven kenyeret, egy átalag juhtúrót és egy hordó bort, azt tarisznyánkba, a bort kulacsokba pakoltuk s ez volt egyedüli élelmünk egész Miskolcig véghez vitt futásunkban. De ne előzzük meg a történeteket!

Lehet, hogy a sárosiak megszökésében tényező volt a koplalás is, de ez kétes, — mert bár otthon a szegény ember türelmesen elbőjtölget, de tessék elhinni, hogy a más kosztján nem akar koplalni, — de főoka mindenesetre ügyünk iránti ellenszenvé volt, így hát a mi vörös sipkánkról a dicsőség reményének egy szalagja lefoszlott.

Az ezredes távozása után minden bosszúságot, mérgemet a századon akartam tölteni, — s az újra sorozáskor olyan bakakáromkodást vittem véghez, hogy a nem messzi oldalt álló *Püspöky József* és *Fekete György* bátyáim sohse tudták kitalálni: hol férhet meg az a sok méreg abban a kis emberben. Ezt ők a szabadságharc után beszélték el nekem, mint olyan jelenetet, amit sohse tudtak elfelejteni.

Pilch Jenő.